

การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะและลด
ความซึมเศร้าของผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพังในเขตท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน
THE DEVELOPMENT OF RELIGIOUS AND MEDITATION TOURISM FOR ALONE
ELDERLY PEOPLE'S PROMOTING WELL-BEING AND DEPRESSION IN TOURISM
AREAS OF SECONDARY CITIES IN UPPER NORTHERN THAILAND

พระมหาวิริศักดิ์ สุรเมธี *, พระพิทักษ์ ฐานิสฺสโร **,
Phramaha pala Suramedhi, Phra Phithak Thanissaro
วารารณณ์ ชนะจันทร์ตา *, ทองสาย คักดีวีระกุล ***, อัครชัย ชัยแสวง ****
Waraporn Chanachanta, Thongsai Sakveerakul, Akrachai Chaisawaeng
Corresponding Author E-mail: suramatiii@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจร 2) พัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วม 3) พัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะและลดความซึมเศร้าของผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพัง รูปแบบเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มหัวหน้าโครงการย่อยและคณะทำงาน จำนวน 25 คน เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ นำมาวิเคราะห์ข้อมูลแบบอรรถาธิบายและพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1. การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว ควรเน้นพัฒนาสิ่งดึงดูดใจและสภาพแวดล้อมให้มีเอกลักษณ์ และทรงคุณค่าทางจิตใจ ให้การบริการสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานให้เหมาะสมและเพียงพอ ขับเคลื่อนระบบบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมอย่างเป็นรูปธรรม สร้างความร่วมมือกับเครือข่ายชุมชน เพื่อให้การบริการที่แก่นักท่องเที่ยว ส่วนการพัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยว ควรกำหนดแผนงานและจัดระบบโครงสร้างการบริหารจัดการให้ชัดเจน พัฒนาระบบการประสานงานและการประชาสัมพันธ์ มุ่งเน้นพัฒนาบุคลากรให้มีทักษะการบริการและการสื่อสารที่ดี

2. การพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนสำหรับผู้สูงอายุ ควรกำหนดเป้าหมายแผนการดำเนินงาน โดยบูรณาการการดำเนินงานทั้ง 3 มิติ คือ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เข้าด้วยกันบนฐานการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุ บูรณาการความร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานทางการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้อง จัดเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ไว้บริการนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุภายในชุมชน เพื่อให้การเดินทางท่องเที่ยวเป็นไปได้ด้วยความสะดวกสบาย

* สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

Department of Teaching Social Studies, Faculty of Education, Mahamakut Buddhist University Lanna Campus

** สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

Department of Teaching English Language, Faculty of Education, Mahamakut Buddhist University Lanna Campus

*** สาขาวิชาการสอนภาษาไทย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

Department of Teaching Thai Language, Faculty of Education, Mahamakut Buddhist University Lanna Campus

3. รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานบนเส้นทางแสวงบุญโดยบูรณาการกับหลักพุทธธรรมบำบัด ใช้ชื่อว่า “MFCAP Model” มีองค์ประกอบหลักที่สำคัญคือ 1) M= Material (วัตถุธรรม) 2) F= Faith (ศรัทธาธรรม) 3) C= Custom and Arts and Culture (ประเพณีและศิลปวัฒนธรรม) 4) A= Activities and Meditation (กิจกรรมและการปฏิบัติธรรม) และ 5) P= Pilgrimage (จาริกบุญจาริกธรรม)

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเชิงศาสนา, วิปัสสนากรรมฐาน, สุขภาวะ, ความซึมเศร้า

ABSTRACT

The objectives of this research were 1) to synthesize the potential development and management of integrated temples 2) to synthesize the development of participatory community-based tourism management 3) to synthesize the development of religious and meditation tourism and to promote the well-being and reduce depression of the elderly who are alone. The model was qualitative research based on in-depth interviews and group discussions. The data were analyzed by expository and descriptive.

The results of this research found that:

1. Tourism potential development, emphasis should be placed on developing attractiveness and environment to be unique and sentimental, provide reasonable and adequate service of basic amenities, drive the tourism management system by allowing the community to participate concretely, and build partnerships with community networks to provide accommodation services for tourists. Tourism Management Development Division should have a plan and management structure clearly, and develop a system of coordination and public relations. Focus on developing personnel to have good service and communication skills.

2. Development of community-based tourism management for the elderly should be a targeted action plan by integrating 3 dimensions of operations, namely economy, society, and environment, based on religious and meditation tourism for the elderly. Integrating cooperation between relevant tourism agencies, providing various facilities to serve elderly tourists in the community, making travel possible with the convenience.

3. The model of Religious and meditation tourism on the pilgrimage route integrated with Buddhist Dharma therapy, named the "MFCAP Model", has key components as follows: 1.) M= Material (Object Dharma), 2) F= Faith (Faith Dharma), 3) C= Custom and Arts and Culture (tradition and culture), 4) A= Activities and Meditation (activities and Dharma practice), and 5) P= Pilgrimage (Pilgrimage).

Keywords: Religious tourism, Insight meditational, Health, Depression

บทนำ

ในสภาพการณ์ปัจจุบันนี้ กลุ่มผู้สูงอายุหรือกลุ่มประชาคมเกษียณ (Retirement Community) ที่อยู่เพียงลำพังจะมีปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพจิตที่เกิดจากความเครียดและความซึมเศร้าจากสถานการณ์ต่าง ๆ เมื่อประเมินข้อมูลจากการสำรวจของกรมสุขภาพจิตในช่วงปี พ.ศ.

2556-2561 ที่ผ่านมาจะพบได้ว่า เขตประชากรที่มีปัญหาสุขภาพจิตค่อนข้างสูง คือ เขตประชากรภาคเหนือโดยเฉพาะเขตภาคเหนือตอนบน (เชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง ลำพูน แม่ฮ่องสอน น่าน แพร่ พะเยา) ซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างมากจาก 1,889.34 ต่อประชากรแสนคนในปี พ.ศ. 2556 เป็น 3,323.95 ต่อประชากรแสนคนในปี 2561 นอกจากนี้ในเขตจังหวัดทางภาคเหนือตอนบน ยังเป็นเขตจังหวัดที่มีรายงานการเสียชีวิตจากการฆ่าตัวตายสูงที่สุดในประเทศ ซึ่งปัจจัยเสี่ยงที่สำคัญอย่างหนึ่งของการฆ่าตัวตายของผู้สูงอายุคือโรคซึมเศร้า ความซึมเศร้าของผู้สูงอายุจึงเป็นภาวะอารมณ์ที่แสดงออกโดยมีอารมณ์เศร้า ว่าเหว่ สิ้นหวัง รู้สึกว่าตนเองไร้ค่า ไม่มีความสุขในการดำรงชีวิต และความพึงพอใจในชีวิตลดลง (เทพฤทธิ์ วงศ์ภูมิ และคณะ, 2554) กลุ่มผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพังจึงต่างดิ้นรนแสวงหาแนวทางและวิธีการเยียวยาทางด้านจิตใจเพื่อไม่ให้เกิดความซึมเศร้า โดยส่วนใหญ่ผู้สูงอายุจะใช้เวลาเดินทางไปท่องเที่ยวตามสถานที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวในวัดและศาสนสถาน เพื่อการเรียนรู้และการพักผ่อนหย่อนใจกับกิจกรรมทางศาสนา ซึ่งนับเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในประเทศไทย ตามคติความเชื่อที่ว่า การได้มาท่องเที่ยวในวัด สักการะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ไหว้พระสวดมนต์ จะนำความเป็นสิริมงคลมาสู่ชีวิตของตนเอง ปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานนี้ เป็นการท่องเที่ยวที่มีการเติบโตและเป็นที่นิยมอย่างรวดเร็วมากที่สุดรูปแบบหนึ่งสำหรับผู้สูงอายุ สอดคล้องกับข้อมูลของสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้ประเมินภาพการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ตั้งแต่เดือนมกราคม-พฤษภาคม 2561 พบว่า มีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมศาสนสถาน ปฏิบัติธรรม และปฏิบัติศาสนกิจตามวัดต่าง ๆ จำนวน 9.62 ล้านคน โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดภาคเหนือตอนบน ในปี 2561 พบว่า มีนักท่องเที่ยวและผู้มาเยือน รวมทั้งสิ้น 6,262,138 คน มีรายได้จากการท่องเที่ยวกว่า 22,758.01 ล้านบาท (สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2562, น. 58) ทั้งนี้เนื่องจากในเขตภาคเหนือตอนบน ถือว่าเป็นภูมิภาคที่มีแหล่งท่องเที่ยวโดดเด่นทางศาสนาอารยธรรมและวิถีชีวิตท้องถิ่น เมื่อบมองในมิติการท่องเที่ยวจะมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวทั้งในระดับประเทศและระดับนานาชาติ เนื่องจากมีภูมิทัศน์ที่งดงาม อีกทั้งศิลปกรรม วรรณคดี วิถีชีวิต วัฒนธรรม และประเพณีมีเอกลักษณ์เฉพาะของชาวล้านนา ทำให้เกิดรูปแบบการท่องเที่ยวที่หลากหลายโดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานที่เป็นจุดดึงดูดของนักท่องเที่ยว

นอกจากนี้ ในปี 2562 รัฐบาลมีนโยบายต้องการให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือเสริมสร้างและยกระดับเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น จึงให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองรอง หรือ Less visited area อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น เพื่อเป็นการกระจายการเดินทางท่องเที่ยว สร้างความเข้มแข็งให้แก่พื้นที่เมืองรอง เป็นทางเลือกใหม่สำหรับการท่องเที่ยวในอนาคต จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ แม้จะเป็นสัญญาณที่ดีที่โดยภาพรวมของเมืองท่องเที่ยวรองมีอัตราการขยายตัวเพิ่มมากขึ้น แต่หากดูลึกในรายละเอียดจะพบว่า การขยายตัวของท่องเที่ยวเมืองรองยังคงกระจุกและไม่กระจายเท่าที่ควร จึงจำเป็นที่จะต้องมีการ

พัฒนาการบริหารจัดการเส้นทางท่องเที่ยวแสวงบุญที่มีประสิทธิภาพในเขตท่องเที่ยวเมืองรอง เพื่อรองรับความต้องการในการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานของสังคม สร้างความเชื่อมโยงและสร้างความเท่าเทียมในการแสวงหาโอกาสบนพื้นฐานของการพัฒนาการท่องเที่ยวในมิติทางศาสนา โดยมุ่งเน้นกิจกรรมการท่องเที่ยวแสวงบุญและการปฏิบัติธรรมให้เป็นกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน

ดังนั้น จึงเกิดการพัฒนาแผนงานวิจัยและสังเคราะห์ผลการวิจัยครั้งนี้จากโครงการวิจัย ได้แก่ โครงการวิจัยที่ 1 การพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจร โครงการวิจัยที่ 2 การพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วม โครงการวิจัยที่ 3 การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานบนเส้นทางแสวงบุญโดยบูรณาการกับหลักพุทธธรรมบำบัด ภายใต้แผนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะและลดความซึมเศร้าของผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพังในเขตท่องเที่ยวเมืองรอง ภาคเหนือตอนบนต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสังเคราะห์การพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจรรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพัง
2. เพื่อสังเคราะห์การพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อขับเคลื่อนและยกระดับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานอย่างยั่งยืนสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพัง
3. เพื่อสังเคราะห์การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานบนเส้นทางแสวงบุญโดยบูรณาการกับหลักพุทธธรรมบำบัดเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะและลดความซึมเศร้าของผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพัง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีขั้นตอน ดังนี้

1. ประชากรที่ศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ หัวหน้าโครงการย่อยและคณะทำงาน จำนวน 25 คน เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้ครอบคลุมบริบทของการศึกษาวิจัย โดยมีการเจาะจงจำนวนขอบเขตการศึกษาวิจัย คือ ประชากรในโครงการวิจัยย่อยทั้ง 3 โครงการ ซึ่งเป็นกลุ่มที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาการดำเนินงาน

2. พื้นที่การวิจัย ได้แก่ วัดและชุมชนในเขตท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน จำนวน 7 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงราย จังหวัดลำพูน จังหวัดลำปาง จังหวัดแม่ฮ่องสอน จังหวัดแพร่ จังหวัดน่าน และจังหวัดพะเยา

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คณะผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และไม่มีโครงสร้าง ประกอบกับการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ระดมความคิดร่วมกันเพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์ผลสรุปการวิจัย นำไปสู่การสังเคราะห์การวิจัยการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะและลดความซึมเศร้าของผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพัง โดยมีกล้องถ่ายรูป สมุดจดและเครื่องบันทึกอัดเสียง ใช้บันทึกข้อมูลที่ผู้วิจัยได้จากการสัมภาษณ์ ประเด็นข้อคิดเห็นต่าง ๆ ที่ได้จากผู้ให้ข้อมูล รวมทั้งบันทึกข้อสังเกตและการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้วิจัยเองในแต่ละช่วงเก็บข้อมูล

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยลงพื้นที่ภาคสนามและเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยมีหนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูลจากผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา สำหรับข้อมูลที่ได้จากการสังเกตการณ์เกี่ยวกับการเข้าร่วมกิจกรรมจัดเวทีการสนทนากลุ่ม (Focus Group) คณะผู้วิจัยเป็นผู้เก็บรวบรวมด้วยตนเอง ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากการพบเห็นจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และข้อมูลที่เป็นข้อสรุปจากการที่ได้จัดเวทีการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ตลอดจนนำไปสู่การสังเคราะห์ข้อมูลโดยนักวิจัยสังเคราะห์ข้อมูลจากที่รวบรวมและจัดเก็บจากกลุ่มเป้าหมาย ทั้งจากเวทีการสัมภาษณ์เชิงลึก (Depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) การสังเคราะห์จากเครื่องมือแบบสัมภาษณ์โดยการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลเชิงคุณภาพโดยนักวิจัย

5. การสร้างและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ คณะผู้วิจัยสร้างและพัฒนาแบบสัมภาษณ์ เพื่อที่จะนำไปสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ นำแบบสัมภาษณ์ฉบับร่างเสนอผู้เชี่ยวชาญ จากนั้น ดำเนินการตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสัมภาษณ์สร้างขึ้น คณะผู้วิจัยใช้วิธีตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงพินิจ (face validity) โดยมีผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือจำนวน 3 คน ตรวจสอบแบบสัมภาษณ์ ปรับปรุงแก้ไขสำนวนภาษา ตัดทอนเพิ่มเติมสำนวนภาษาในแต่ละประเด็น ปรับปรุงตามความเห็นและข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญ จากนั้น คณะผู้วิจัยได้ส่งเครื่องมือการวิจัยเพื่อให้คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยตรวจพิจารณา โดยคณะกรรมการได้ตรวจสอบเรียบร้อยแล้วพิจารณาเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ และออกใบรับรองจริยธรรมการวิจัยเพื่อนำไปใช้ในการดำเนินการวิจัยต่อไป

6. การวิเคราะห์ข้อมูล คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนาในเนื้อหาสาระ (Content Analysis) ที่มีความสอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และการวิเคราะห์เนื้อหาตามประเด็น จัดประเภท/กลุ่มข้อมูล เพื่อให้ได้ชุดข้อมูลที่สามารถเสนอเป็นข้อเท็จจริง และใช้ประกอบการวิเคราะห์อภิปราย ซึ่งมีการให้เหตุผลเชิงตรรกะ นำเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาเพื่อนำไปใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาได้

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการสังเคราะห์การพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจรรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน พบว่า แนวทางการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของวัด ควรเน้นพัฒนาสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวและสภาพแวดล้อมให้มีเอกลักษณ์และทรงคุณค่าทางจิตใจ พัฒนาเส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวและเส้นทางท่องเที่ยวภายในวัดให้ชัดเจน สนับสนุนและให้การบริการสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานในแหล่งท่องเที่ยวให้เหมาะสมและเพียงพอ ขับเคลื่อนระบบบริหารจัดการ แหล่งท่องเที่ยวโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม ส่วนแนวทางการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวของวัด ควรกำหนดแผนการดำเนินงานและแผนปฏิบัติการโดยสำรวจความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย จัดระบบโครงสร้างการบริหารจัดการและกรอบภาระหน้าที่ของบุคลากรให้ชัดเจน พัฒนาระบบการอำนวยความสะดวกมุ่งเน้นการติดตามผลการดำเนินงานให้เป็นไปตามแผน พัฒนาระบบการประสานงานและการประชาสัมพันธ์ มุ่งเน้นพัฒนาบุคลากรให้มีองค์ความรู้ การบริการและทักษะการสื่อสารที่ดี รวมทั้งปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกและสภาพแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยวของวัดให้เหมาะสมกับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ

ทั้งนี้ การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของวัดดังกล่าว จะต้องมีการดำเนินการตามระบบและกลไกการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจร ประกอบด้วยการวางแผนกลยุทธ์การท่องเที่ยวของวัดและแผนงานเชิงปฏิบัติการ (Planning) การจัดองค์กรโดยกำหนดโครงสร้างและขอบเขตหน้าที่ให้ชัดเจน (Organizing) การพัฒนาบุคลากรโดยมุ่งเน้นสร้างสมรรถนะ บุคลิกภาพ และทักษะการสื่อสาร (Staffing) การอำนวยความสะดวกด้านการติดตามประเมินผลและการสร้างแรงจูงใจ (Directing) ส่งเสริมการตลาดเพิ่มคุณค่าการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน (Marketing) การขับเคลื่อนกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างเป็นระบบ (Participation) การพัฒนาคุณภาพการให้บริการนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุที่มีประสิทธิภาพ (Service)

2. ผลการสังเคราะห์พัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อขับเคลื่อนและยกระดับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุ พบว่าการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนสำหรับผู้สูงอายุ ควรจัดตั้งกลุ่มส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุโดยเฉพาะ สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมขับเคลื่อนและปรับปรุงแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน ร่วมกันกำหนดเป้าหมายและแผนการดำเนินงาน โดยบูรณาการการดำเนินงาน 3 มิติ คือ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เข้าด้วยกันบนฐานการท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุ ออกแบบระบบความปลอดภัยในพื้นที่ด้านท่องเที่ยวในชุมชน บูรณาการความร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานทางการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้อง จัดเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ไว้บริการนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุภายในชุมชน ส่วนกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนควรประกอบด้วยกิจกรรมทางสังคมและกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ โดยควรคำนึงถึงการให้โอกาสผู้สูงอายุมีส่วนร่วมให้มากที่สุด ควรเป็นกิจกรรมที่ไม่หักโหมหรือแข่งขัน แต่ควรเป็นกิจกรรมที่สร้างความสนุกสนาน รื่นเริงบันเทิงใจ เน้นให้ผู้สูงอายุได้แสดงออก เป็นการ

แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ขึ้นอยู่กับความสามารถและภูมิหลังของสมาชิก เพื่อให้เกิดการพัฒนาทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สติปัญญาและสังคม

กระบวนการพัฒนาจึงเกี่ยวข้องกับระบบและกลไกการดำเนินงานของชุมชน โดยประกอบด้วยการวางแผนชุมชน (Planning) การจัดองค์กรชุมชน (Organizing) การพัฒนาบุคลากรในชุมชน (Staffing) การอำนวยการของชุมชน (Directing) การตลาดท่องเที่ยวชุมชน (Marketing) กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน (Participation) และการให้บริการของชุมชน (Service) ทั้งนี้เนื่องจากการพัฒนาการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว เป็นองค์ประกอบในการยกระดับและขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน ชุมชนจึงจัดทำโครงสร้างการทำงาน แผนงาน และกลไกการทำงานเพื่อจัดการท่องเที่ยวชุมชน จนสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนได้ โดยเสริมสร้างให้ชุมชนมีการกระจายรายได้หรือผลประโยชน์อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม รวมทั้งจัดตั้งกองทุนของชุมชนเพื่อพัฒนาฐานเศรษฐกิจฐานรากและสังคมของชุมชน

3. ผลการสังเคราะห์การพัฒนา รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานบนเส้นทางแสวงบุญโดยบูรณาการกับหลักพุทธธรรมบำบัดเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะและลดความซึมเศร้า พบว่า รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานบนเส้นทางแสวงบุญโดยบูรณาการกับหลักพุทธธรรมบำบัด ใช้ชื่อว่า “MFCAP Model” มีองค์ประกอบหลักที่สำคัญคือ 1) M= Material (วัตถุธรรม) 2) F= Faith (ศรัทธาธรรม) 3) C= Custom and Arts and Culture (ประเพณีและศิลปวัฒนธรรม) 4) A= Activities and Meditation (กิจกรรมและการปฏิบัติธรรม) และ 5) P= Pilgrimage (จาริกบุญจาริกธรรม)

ทั้งนี้ รูปแบบจะมีองค์ประกอบร่วม ดังนี้ องค์ประกอบที่ 1 การท่องเที่ยวที่เน้นการเที่ยวชมสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม และศิลปกรรมบนฐานความเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของล้านนา องค์ประกอบที่ 2 การเดินทางท่องเที่ยวที่เกิดจากความเชื่อและความศรัทธาที่นักท่องเที่ยวมีต่อเกจิอาจารย์ ครูบา และความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือต่อสิ่งต่าง ๆ ที่เชื่อว่าสิ่งนั้นจะสามารถบันดาลให้ตนมีความสุขในชีวิต องค์ประกอบที่ 3 การท่องเที่ยวตามวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและเทศกาลสำคัญในพื้นที่ โดยอาศัยความเป็นเอกลักษณ์ของล้านนาด้านวิถีชีวิต ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณี และความต่อเนื่องของการสืบสานประเพณี องค์ประกอบที่ 4 การเดินทางเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ฝึกปฏิบัติธรรม และเจริญวิปัสสนากรรมฐานเพื่อให้มีสติสมาธิรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง องค์ประกอบที่ 5 การท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อนจิตใจตามแหล่งท่องเที่ยวของวัด มีลักษณะเป็นทัวร์ทำบุญไหว้พระตามวัดต่าง ๆ โดยมีเป้าหมายเพื่อความสุขใจและความสบายใจทั้งเป็นสิริมงคลกับตนเองหรือครอบครัว

อภิปรายผลการวิจัย

1. การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของวัดเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุ ควรมุ่งเน้นการพัฒนาสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว

(Attraction) การพัฒนาเส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว (Amenities) การพัฒนาที่พัก (Accommodations) การพัฒนาการจัดการแหล่งท่องเที่ยว (Ancillary services) การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว (Activities) และการพัฒนาการบริการผู้สูงอายุ (Service) ทั้งนี้เนื่องจากการพัฒนาศักยภาพดังกล่าวเป็นองค์ประกอบด้านการจัดการในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน โดยเน้นพัฒนาสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวและสภาพแวดล้อมให้มีเอกลักษณ์และทรงคุณค่าทางจิตใจ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิรินันท์ พงษ์นิรันดร และคณะ (2559) พบว่า การพัฒนาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวควรมุ่งเน้นสิ่งดึงดูดใจด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งอำนวยความสะดวกที่มีให้บริการอย่างเพียงพอและการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างรวดเร็วและสะดวก ซึ่งเป็นปัจจัยที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวในพื้นที่ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในท้องถิ่นจะต้องร่วมกันศึกษาด้านความสามารถในการรองรับของพื้นที่ เพื่อทำให้ทราบขีดความสามารถแหล่งท่องเที่ยวและสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้ ผลการวิจัยทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เห็นเด่นชัดในพื้นที่วิจัยคือ การสร้างการเปลี่ยนแปลงต่อวัด ชุมชน และองค์กร เพื่อให้วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชนหรือชุมชนท้องถิ่นและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างแท้จริง และวัดได้รับการพัฒนาอย่างยั่งยืน การบริหารจัดการวัดควรอยู่ในรูปแบบที่เปิดโอกาสให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของวัด และประชาชนหรือชุมชนท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการท่องเที่ยวของวัด โดยมุ่งเน้นการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของวัดอย่างเป็นธรรม เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของวัดทุกภาคส่วนอย่างเท่าเทียมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนหรือชุมชนท้องถิ่นในบริเวณวัดต้องได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวนั้นอย่างแท้จริง ส่วนการพัฒนาการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัดเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุ ควรมุ่งเน้นการพัฒนาการวางแผน (Planning) การจัดองค์กร (Organizing) การพัฒนาบุคลากร (Staffing) การอำนวยความสะดวก (Directing) การตลาดท่องเที่ยว (Marketing) กระบวนการมีส่วนร่วม (Participation) และการให้บริการ (Service) ทั้งนี้เนื่องจากการพัฒนาการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวเป็นองค์ประกอบในการยกระดับและขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน โดยมุ่งเน้นกำหนดแผนปฏิบัติการขับเคลื่อนการท่องเที่ยว จัดระบบโครงสร้างการบริหารจัดการและกรอบภาระหน้าที่ของบุคลากรให้ชัดเจน พัฒนาระบบการอำนวยความสะดวก มุ่งเน้นการติดตามผลการดำเนินงานให้เป็นไปตามแผน พัฒนาระบบการประสานงานและการประชาสัมพันธ์ มุ่งเน้นพัฒนาบุคลากรให้มีองค์ความรู้ การบริการและทักษะการสื่อสารที่ดี ส่งเสริมการตลาดเพื่อเพิ่มคุณค่าการท่องเที่ยว สอดคล้องกับงานวิจัยของรุ่งฤดี แยมจรัส (2563) พบว่า แนวทางการบริหารจัดการองค์กร เพื่อการจัดท่องเที่ยวยั่งยืนในเขตอุทยานแห่งชาติ พบว่า ควรสร้างความตระหนักและองค์ความรู้ให้บุคลากรเกิดความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยว กำหนดวิสัยทัศน์กลยุทธ์ แผนการดำเนินงาน ปฏิบัติงานตามแผน จัดทำรายงานผลการปฏิบัติงานเป็นระยะเพื่อให้สะดวกต่อการนิเทศ กำกับ ติดตามและประเมินผล หัวหน้าต้องมีภาวะผู้นำ สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน เพื่อสนับสนุนทรัพยากรต่าง ๆ ในการบริหารงาน

2. การพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ควรจัดตั้งกลุ่มส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุโดยเฉพาะ สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมขับเคลื่อนและปรับปรุงแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน ร่วมกันกำหนดเป้าหมายและแผนการดำเนินงาน โดยบูรณาการการดำเนินงาน 3 มิติ คือ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เข้าด้วยกันบนฐานการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุ รวมทั้งควรบริหารจัดการเพื่อขับเคลื่อนและยกระดับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุ เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการระบบและกลไกการดำเนินงานของชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากการพัฒนาการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว เป็นองค์ประกอบในการยกระดับและขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน ชุมชนจึงควรจัดทำโครงสร้างการทำงาน แผนงาน และกลไกการทำงานเพื่อจัดการท่องเที่ยวชุมชน จนสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปวีณา งามประภาส (2560) พบว่า แนวทางที่จะทำให้การท่องเที่ยวของชุมชนเหมาะสม หลีกเลี่ยงเกิดศักยภาพ และสามารถรองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุได้ ควรมีการพัฒนาและปรับปรุงสถานที่แหล่งท่องเที่ยวให้สามารถรองรับนักท่องเที่ยวสูงอายุได้อย่างเต็มศักยภาพ เช่น การสร้างราวจับในแหล่งท่องเที่ยว การสร้างราวจับในสุขา เป็นต้น เพื่อให้การบริการและอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ นอกจากนี้ การพัฒนายังควรออกแบบการบริการทางการท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุ โดยอาศัยความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน เพื่อสนับสนุนและจัดวิธีการในการอำนวยความสะดวกและให้ข้อมูลผู้สูงอายุอย่างใกล้ชิด โดยจะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมในแต่ละช่วงอายุ ออกแบบระบบความปลอดภัยในพื้นที่ด้านห้องพักในชุมชน บูรณาการความร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานทางการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้อง จัดเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ไว้บริการนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุภายในชุมชน เพื่อให้การเดินทางท่องเที่ยวเป็นไปด้วยความสะดวกสบาย สอดคล้องกับงานวิจัยของปริญญา นาคปทุม และ ระชานนท์ ทวีผล (2561) พบว่า การสร้างคุณภาพทางการบริการทางการท่องเที่ยว ถือเป็นประเด็นสำคัญที่สามารถเสริมศักยภาพทางการแข่งขันเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ โดยต้องศึกษาพฤติกรรมความต้องการทางการบริการของนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ ทั้งก่อนรับบริการ ระหว่างบริการ และหลังรับบริการ เพื่อประเมินความต้องการและความพึงพอใจของผู้สูงอายุ

3. การสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานบนเส้นทางแสวงบุญ โดยบูรณาการกับหลักพุทธธรรมบำบัดที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ เรียกว่า “MFCAP Model” ซึ่งเป็นรูปแบบที่ให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวอย่างบูรณาการบนฐานทางพระพุทธศาสนา คณะผู้วิจัยได้รูปแบบใช้ชื่อว่า “MFCAP Model” มีองค์ประกอบหลักที่สำคัญคือ 1) M= Material (วัตถุธรรม) 2) F= Faith (ศรัทธาธรรม) 3) C= Custom and Arts and Culture (ประเพณีและศิลปวัฒนธรรม) 4) A= Activities and Meditation (กิจกรรมและการปฏิบัติธรรม) และ 5) P= Pilgrimage (จาริกบุญจาริกธรรม) ทั้งนี้ สำหรับการพัฒนารูปแบบดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ Getzels and Guba (1957) ที่ว่า รูปแบบจะต้องเป็นที่รวมของแนวคิด และแสดงถึงความสัมพันธ์ต่าง ๆ และการส่งเสริมรูปแบบการท่องเที่ยวที่ไม่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรการท่องเที่ยว โดยผู้ทรงคุณวุฒิมีความคิดเห็นต่อรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนา

กรรมฐานในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิวินิต อรรถฤทธิกุล และคณะ (2560) พบว่า การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวที่ศึกษามีความพร้อมในการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ แนวโน้มมีนักท่องเที่ยวมาท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น ระดับแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวภาพรวมอยู่ในระดับมาก การพัฒนารูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาได้รูปแบบ มีชื่อเรียกว่า “MADANA Model” มีองค์ประกอบย่อยได้แก่ (1) M=Managing to Tourism (การจัดการการท่องเที่ยว) (2) A=Attraction for Tourism (สิ่งที่ดึงดูดใจในการท่องเที่ยว) (3) D=Diversity of Tourism (ความหลากหลายของการท่องเที่ยว) (4) A=Activity of Tourism (กิจกรรมการท่องเที่ยว) (5) N=Networking of Tourism (เครือข่ายการท่องเที่ยว) และ (6) A= Amenity of Tourism (ความประทับใจในการท่องเที่ยว)

ส่วนแนวทางการบูรณาการหลักพุทธธรรมบำบัดเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะและลดความซึมเศร้าของผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพัง สามารถใช้รูปแบบความสุขเชิงจิตวิทยาในการนำไปบูรณาการกับหลักธรรมบำบัดได้ โดยรูปแบบความสุขสำหรับผู้สูงอายุมีองค์ประกอบอยู่ 5 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านสุขสบาย (Health) (2) สุขสนุก (Recreation) (3) สุขสง่า (Integrity) (4) สุขสว่าง (Cognition) และ (5) สุขสงบ (Peacefulness) ทั้งนี้ การบูรณาการหลักพุทธธรรมบำบัดมีความจำเป็นและสำคัญ เนื่องจากการป้องกันปัญหาสุขภาพจิตผู้สูงอายุ จำเป็นต้องเตรียมความพร้อมให้กับผู้สูงอายุในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ จิตติยา สมบัติบุรณ์ และคณะ (2562) พบว่า ความสุขสำหรับบุคคลที่เข้าสู่วัยสูงอายุเป็นสิ่งสำคัญ ผู้สูงอายุมักขาดความสุขหรือมีความสุขลดลงได้ง่ายกว่าวัยอื่น ๆ เนื่องจากต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในชีวิตหลายด้าน ทั้งด้านร่างกาย ด้านจิตสังคม และ ด้านจิตวิญญาณ รวมทั้งยังมีข้อจำกัดในการใช้ชีวิตมากกว่าวัยอื่น ๆ โดยเฉพาะเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยเข้าสู่ยุค Thailand 4.0 ที่มีการใช้เทคโนโลยี วิทยาการ ความคิดสร้างสรรค์ นวัตกรรม วิทยาศาสตร์และการวิจัย ในชีวิตประจำวันเพิ่มขึ้น ดังนั้น การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีความสุขด้วยการจัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพให้ครอบคลุม ทั้งด้านร่างกาย ด้านจิตสังคม และด้านจิตวิญญาณ โดยใช้กิจกรรมสร้างสุข 5 มิติ สำหรับผู้สูงอายุ ได้แก่ สุขสบาย สุขสนุก สุขสง่า สุขสว่าง และสุขสงบ

ทั้งนี้ ผลการวิจัยทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เห็นเด่นชัดในพื้นที่วิจัย คือ วัดได้ดำเนินการตามรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวแสวงบุญของผู้สูงอายุ เพื่อรองรับความต้องการในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งสามารถนำแนวทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานบนเส้นทางแสวงบุญและจัดกิจกรรมสะพานบุญไปใช้ให้เกิดประโยชน์ เพื่อร่วมเป็นส่วนหนึ่งในเส้นทางแสวงบุญที่มีคุณค่ารองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุเกิดภูมิคุ้มกันและภูมิต้านทานภายในจิตใจที่เข้มแข็งผ่านการท่องเที่ยววัด การปฏิบัติธรรมกรรมฐาน การทำกิจกรรมในชุมชน ฝึกอบรม ฝึกปฏิบัติโดยอาศัยหลักการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและหลักพุทธธรรมบำบัดมาประยุกต์ใช้ให้ร่วมสมัย ช่วยลดปัญหาสุขภาพจิตของผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพัง ซึ่งเกิดจากความเครียดและภาวะซึมเศร้าจากสถานการณ์ต่าง ๆ

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับจากการวิจัย

องค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจร รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานโดยบูรณาการกับหลักพุทธธรรมบำบัดเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะและลดความซึมเศร้าของผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพัง ชูดองค์ความรู้และรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวแสวงบุญของผู้สูงอายุ เพื่อรองรับความต้องการในการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพ และแนวทางการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนและยกระดับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ องค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับจากการวิจัย สามารถนำไปเป็นแนวทางพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการของวัดแบบครบวงจร ทำให้แหล่งท่องเที่ยวของวัดมีความพร้อมในทุกมิติ เกิดการพัฒนากระบวนการท่องเที่ยวภายในวัดหรือศาสนสถานที่มีความเหมาะสม จนสามารถสร้างความเลื่อมใสศรัทธาให้นักท่องเที่ยวได้ในฐานะเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนา และทำให้บุคลากรทางการท่องเที่ยวของวัดมีทักษะและสมรรถนะในการให้บริการ การท่องเที่ยวของวัดเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุ โดยรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานบนเส้นทางแสวงบุญโดยบูรณาการกับหลักพุทธธรรมบำบัดที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ เรียกว่า “MFCAP Model” ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน โดยบูรณาการกับหลักพุทธธรรม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในพื้นที่ควรจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาการตลาดของการท่องเที่ยวของชุมชนโดยมีวัดเป็นฐานอย่างมีสมดุล เพื่อส่งเสริมภาพลักษณ์แหล่งท่องเที่ยวคุณภาพ ผ่านการส่งเสริมการตลาดเฉพาะกลุ่ม และส่งเสริมการตลาดชุมชนท้องถิ่น

1.2 หน่วยงานภาครัฐและเอกชนควรมีนโยบายสร้างสรรค์และนำเสนอเส้นทางท่องเที่ยวที่เป็นศูนย์กลางแห่งความศรัทธาทางศาสนา ความเชื่อ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นำไปสู่การสร้างงานสร้างรายได้ทางการท่องเที่ยวและเพิ่มวันพักค้าง ซึ่งจะเป็นการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจฐานรากสู่ชุมชนและท้องถิ่น

1.3 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกระดับ ควรดำเนินการสนับสนุนรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานให้เป็นแหล่งเรียนรู้ในจังหวัด โดยนำไปจัดทำเป็นแผนกลยุทธ์และแผนปฏิบัติการที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของกระทรวงท่องเที่ยวและกีฬาและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวจังหวัด

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำไปใช้

2.1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ควรร่วมกันผลักดันเรื่องการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนเพื่อขับเคลื่อนและยกระดับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน โดยกำหนดแผนงานและนโยบายที่ชัดเจน และให้ความสำคัญกับการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน ทั้งนี้ เพื่อการกระจายรายได้จากแหล่งท่องเที่ยวให้ถึงชุมชนอย่างทั่วถึง

2.2 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกระดับ ควรดำเนินการสนับสนุนรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานให้เป็นแหล่งเรียนรู้ในจังหวัด โดยนำไปจัดทำเป็นแผนกลยุทธ์และแผนปฏิบัติการที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของกระทรวงท่องเที่ยวและกีฬา และยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวจังหวัด

2.3 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในพื้นที่ ควรมีนโยบายขับเคลื่อนกระบวนการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน ผ่านกลไกการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายทาง การท่องเที่ยว และการสร้างช่องทางสื่อสารที่ดีในดำเนินงานทุกภาคส่วน

2.4 หน่วยงานภาครัฐและเอกชนควรมีนโยบายสร้างสรรค์และนำเสนอเส้นทางท่องเที่ยวที่เป็นศูนย์กลางแห่งความศรัทธาทางศาสนา ความเชื่อ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นำไปสู่การสร้างงานสร้างรายได้ทางการท่องเที่ยว ซึ่งจะเป็นการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจฐานรากสู่ชุมชนและท้องถิ่นโดยดำเนินโครงการ WAT หรือ "ศรัทธานำทางเส้นทางนำเที่ยววิถีพุทธ"

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรมีการศึกษานวัตกรรมพัฒนาเชิงพื้นที่บนฐานทุนทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุ

3.2 ควรมีการศึกษานวัตกรรมทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อส่งเสริมคุณค่าการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุกลุ่มเปราะบางในเขตภาคเหนือตอนบน

แหล่งอ้างอิง

- จิตติยา สมบัติบุรณ์, นุชนาถ ประกาศ, และบุศริน เอี้ยวสีหยก. (2562). ความสุขผู้สูงอายุไทยในยุค Thailand 4.0. *วารสารวิทยาลัยพยาบาลพระปกเกล้า*, 30(2), 219-227.
- เทพฤทธิ วงศ์ภูมิ, จักรกฤษณ์ สุขยั้ง, และอุมาพร อุดมทรัพย์ากุล. (2554). ความชุกของโรคซึมเศร้าในประชากรสูงอายุจังหวัดเชียงใหม่. *วารสารสมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย*, 56(2), 103-116.
- ปริญญา นาคปฐม และระชานนท์ ทวีผล. (2561). การพัฒนาคุณภาพงานบริการทางการท่องเที่ยวสำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ. *วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์*, 12(1), 255-269.
- ปวีณา งามประภาสม. (2560). การศึกษาศักยภาพและการเตรียมความพร้อมในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนสำหรับผู้สูงอายุอย่างมีส่วนร่วม กรณีศึกษาชุมชนท่องเที่ยวบ้านแม่หลวง อำเภอแม่เมะ จังหวัดลำปาง. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 8(2), 177-189.
- รุ่งฤดี แยมจรัส. (2563). การบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตอุทยานแห่งชาติจังหวัดระนอง. *วารสารวิจัยรำไพพรรณี*, 15(1), 179-187.
- ศิรินันท์ พงษ์นิรันดร์, โอษฐ์ญา บัวธรรม, และชัชชญา ยอดสุวรรณ. (2559). แนวทางในการพัฒนาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยว อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา. *วารสารวิทยาลัยบัณฑิตศึกษากิจการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 9(1), 234-259.
- ศิวินิต อรรถวุฒิกุล, นรินทร์ สังข์รักษา, และสมชาย ลักษณะานุรักษ์. (2560). การพัฒนารูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของจังหวัดราชบุรี. *วารสาร Veridian E Journal ๗ สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ*, 10(2), 2392-2407.
- สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2562). *แนวทางการจัดการและส่งเสริมการท่องเที่ยว*. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- Getzels, J.W. & Guba, E.G. (1957). Social behavior and administrative process. *American Journal of Education*, 65(4), 423-441.